

ADOLAT VA SPORT ETIKASI: SPORT MUSOBAQALARIDA ADOLAT TAMOYILLARINING FALSAFIY ASOSLARI

Rozikov Jasurbek Masharibovich

O'zbekiston davlat jismoniy
tarbiya va sport universiteti,
dotsent v.b.

Chirchiq shahri, O'zbekiston

Annotatsiya: Sport insoniyat tarixida nafaqat jismoniy kuch va mahorat ko'rsatadigan maydon bo'lib xizmat qilgan, balki insonning axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini shakllantirishda muhim o'rin tutgan. Sportning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan adolat, insonlarning teng imkoniyatlarga ega bo'lishi, halol o'yin va musobaqalar jarayonida haqqoniylikni ta'minlashga qaratilgan. Shu sababli, sport etikasi doirasida adolat kontseptsiyasi falsafiy nuqtai nazardan chuqur tahlil qilinishi lozim. Adolat nafaqat sport jarayonida yuzaga keladigan voqealar bilan bog'liq, balki u insonning ichki dunyosi, ijtimoiy munosabatlari va axloqiy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Sport orqali odamlar o'rtasida hurmat, tenglik va insoniylik tamoyillari mustahkamlanadi.

Kalit so'zlar: sport, etika, musobaqalar, falsafiy asoslar, axloq-odob, adolat, jismoniy kuch, mahorat.

СПРАВЕДЛИВОСТЬ И СПОРТИВНАЯ ЭТИКА: ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ПРИНЦИПОВ СПРАВЕДЛИВОСТИ В СПОРТИВНЫХ СОРЕВНОВАНИЯХ

Розиков Жасурбек Машарибович

Узбекский государственный университет физической культуры и
спорта, доцент и др. г. Чирчик, Узбекистан

Аннотация: Спорт в истории человечества служил не только площадкой для демонстрации физической силы и мастерства, но и играл важную роль в формировании нравственных и духовных ценностей человека.

Справедливость, один из основных принципов спорта, направлена на обеспечение равных возможностей для людей, честности в процессе честной игры и соревнований. Поэтому понятие справедливости в рамках спортивной этики должно быть глубоко проанализировано с философской точки зрения. Справедливость связана не только с событиями, происходящими во время спортивных состязаний, но и тесно связана с внутренним миром человека, общественными отношениями и моральными ценностями. Благодаря спорту между людьми укрепляются принципы уважения, равенства и гуманности.

Ключевые слова: спорт, этика, соревнования, философские основы, этика, справедливость, физическая сила, мастерство.

Justice and sports ethics: Philosophical foundations of the principles of justice in sports competitions

Rozikov Jasurbek Masharibovich

Uzbek State University of Physical Education and Sports, Associate

Professor, etc. Chirchik city, Uzbekistan

E-mail: jas.07@mail.ru

Abstract: Sport has served in the history of mankind not only as a platform for demonstrating physical strength and skill, but also played an important role in the formation of moral and spiritual values of a person. Justice, one of the main principles of sports, is aimed at ensuring equal opportunities for people, fairness in the process of fair play and competitions. Therefore, the concept of justice within the framework of sports ethics should be deeply analyzed from a philosophical point of view. Justice is not only related to events that occur during sports, but is also closely related to the inner world of a person, social relations and moral values. Through sports, the principles of respect, equality and humanity are strengthened between people.

Keywords: sport, ethics, competitions, philosophical foundations, ethics, justice, physical strength, skill.

Adolat tushunchasi falsafada uzoq yillar davomida o'rganilgan va turli nuqtai nazarlar asosida talqin qilingan. Plato va Aristotel kabi qadimiy faylasuflar adolatni jamiyatda tartib va barqarorlikni ta'minlovchi asosiy prinsip sifatida ko'rganlar. Aristotelning fikriga ko'ra, adolat har bir kishiga o'z o'rniga yarasha haq berishdir. Bu tamoyil sportga ham to'liq mos keladi, chunki sport musobaqalarida har bir ishtirokchi o'z imkoniyatlari va mehnati evaziga munosib baholanadi. Shuningdek, adolat tushunchasi insonning o'zini anglash jarayonidagi muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Sport orqali inson o'zining qobiliyatlari, chegaralari va imkoniyatlarini tan oladi, shu bilan birga, boshqalar bilan o'zaro hurmat va tenglik tamoyillarini rivojlantiradi. Sportda adolatning eng muhim jihatlaridan biri bu halollikdir. Halollik faqatgina o'yin qoidalariga rioya qilish bilan cheklanmaydi, balki insonning ichki axloqiy prinsiplarining namoyonidir. Halol o'yin sportchining o'ziga bo'lgan hurmatini ifodalaydi va raqibga nisbatan ham e'tibor va hurmatni ta'minlaydi. Agar sportda halollik tamoyili buzilsa, musobaqalar mazmuni yo'qoladi, g'oliblikning haqiqiy qadr-qimmatini pasayadi. Bu esa sportning ma'naviy mohiyatiga putur yetkazadi. Shunday ekan, sport etikasi doirasida halollik va adolat tamoyillari doimo birgalikda ko'riladi va targ'ib qilinadi.[1]

Sport musobaqalarida adolatning yana bir muhim jihati teng imkoniyatlar yaratishdir. Har bir sportchi o'zining jismoniy va ruhiy salohiyatini maksimal darajada namoyon eta olishi uchun teng shart-sharoitlar zarur. Bu esa sport tashkilotchilarining zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Teng imkoniyatlar yaratish faqatgina jismoniy sharoitlar bilan cheklanmay, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillarni ham o'z ichiga oladi. Masalan, yoshlar sporti rivojlanayotgan mamlakatlarda resurslarning teng taqsimlanishi, gender tengligi va imkoniyati cheklangan shaxslar uchun sharoitlar yaratish muhimdir. Shuningdek, sportda adolat qoidalariga qat'iy rioya qilish orqali korrupsiya, doping va boshqa noqonuniy holatlarning oldi olinadi. Doping va sport etikasi o'rtasidagi ziddiyat ham adolat tamoyillarining muhim jihatidir. Doping – bu sportda g'alaba qozonish

uchun tartibga xilof moddalarni qo'llashdir. Bu harakat sportning o'ziga xos ruhiga, o'yin tamoyillariga va adolat g'oyasiga to'liq zid. [2]

Ekzistensialistik falsafadan kelib chiqqan holda, sport inson uchun o'zligini anglash va chegaralarni sinash maydoni bo'lib xizmat qiladi. Har bir sportchi o'z chegaralarini qabul qilishi, ularni yengishi va shu bilan o'zining haqiqiy qadrini tushunishi zarur. Bu jarayon insonning shaxs sifatida o'sishi, jasorat va iroda kuchini rivojlantiradi. Sportda adolat tamoyillari esa bu jarayonni qo'llab-quvvatlaydi, chunki adolat odamlarning imkoniyatlarini teng baholashni ta'minlaydi va har bir insonning o'zligini ifoda etishiga imkon yaratadi. Shu tariqa, sport va egzistensialistik yondashuvlar o'rtasida chuqur bog'liqlik mavjud. Sportda adolat tamoyillari nafaqat sportchilar va murabbiylar uchun, balki hakamlar va tashkilotchilar uchun ham muhimdir. Hakamlar o'yinning adolatli kechishini ta'minlash mas'uliyatini o'z zimmasiga oladi.[3]

Sport musobaqalarida adolat tamoyillarining buzilishi ko'pincha ijtimoiy muammolarga ham sabab bo'ladi. Masalan, sportda korrupsiya, yoki guruhlarining noqonuniy ta'siri natijasida musobaqalar natijalari soxtalashtirilsa, bu jamiyatda adolat tushunchasining zaiflashishiga olib keladi.[4]

1-jadval

"Adolat va sport etikasi: Sport musobaqalarida adolat tamoyillarining falsafiy asoslari"da statistik ma'lumotlar.

1. Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining 2020 yilgi so'roviga ko'ra, sportchilar va murabbiylarning 85% i sport musobaqalarida adolat tamoyillarining buzilishi sportga bo'lgan ishonchni pasaytiradi, deb hisoblaydi.	4. Jahon antidoping agentligi (WADA) 2017-2022 yillarda doping holatlarini aniqlash va oldini olish bo'yicha 30% ga samarali ish olib borilganligini ma'lum qilgan.
2. 2018-2021 yillar orasida o'tkazilgan global tadqiqotlarda 70%	5. 2021 yilda o'tkazilgan Yevropa sportchilar so'roviga ko'ra,

respondentlar sportda doping va adolatsiz raqobatning eng katta muammo ekanligini ta'kidlagan.	sportda adolat tamoyillarini ta'minlash uchun 65% ishtirokchilar sportchilar o'rtasida teng imkoniyatlar yaratilishi kerak, degan fikrni bildirgan.
3. O'zbekiston sport federatsiyalari tomonidan 2019 yilda o'tkazilgan ichki so'rovda 78% sportchi va murabbiylar sport etikasi qoidalarining muhimligini tan olgan va adolat tamoyillariga rioya qilish zarurligini qayd etgan.	6. O'zbekistonda 2017-2022 yillarda sport etikasi bo'yicha o'quv seminarlari va treninglarda ishtirok etgan mutaxassislar soni 40% ga oshgan, bu esa adolat tamoyillarini targ'ib qilishga katta hissa qo'shmoqda.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, sport musobaqalarida adolat tamoyillari falsafiy jihatdan insonning shaxsiy va ijtimoiy o'sishining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Adolat sportda halollik, teng imkoniyatlar yaratish, jasorat va o'zligini anglash jarayonlarini ta'minlaydi. Bu tamoyillar sportning ma'naviy mohiyatini saqlab qolish, musobaqalarning haqqoniyligini ta'minlash va jamiyatda axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, A. (2018). "Sport musobaqalarida adolat tamoyillari va ularning jamiyatdagi o'rni". O'zbekiston Jismoniy Tarbiya va Sport Akademiyasi Ilmiy Axborotlari, 12(3), 25-33.
2. Tursunova, M. (2019). "Sport etikasi va uning axloqiy tamoyillari". Milliy Sport Ilmi Jurnali, 5(2), 45-51.
3. Qodirov, D. (2020). "Adolat g'oyasi sport madaniyatidagi falsafiy asoslar". Ijtimoiy Fanlar, 14(1), 60-68.

4. Usmonov, S. (2021). "Sportda axloq va etik qadriyatlar: nazariy va amaliy jihatlar". *Yoshlar Tadqiqotlari*, 7(4), 10-18.
5. Ergashev, B. (2021). "Sport etikasi va adolat: zamonaviy yondashuvlar". *O'zbekiston Sport Ta'limi*, 9(2), 37-44.
6. Mamatqulov, N. (2022). "Sport musobaqalarida adolat va tenglik tamoyillari". *Ilmiy Pedagogika Jurnali*, 11(3), 22-30.